

Dildâr Ali, ilk öğrenimini Leknev yakınındaki Sendile'de Haydar Ali b. Mevlâ Hamdullah'tan yaptıktan sonra İlahâbâd'da Seyyid Gulâm Hüseyin'den matematik okudu. Ardından Ray Bereylî'de (Rai Bareilly) aklî ilimler konusunda Mevlâ Bâbullah'tan faydalandı. Daha sonra öğrenimine Feyzâbâd ve Leknev'de devam etti. Vahîd el-Bihbehânî diye tanınan Muhammed Bâkır Bihbehânî'den kendi eseri *el-Fevâ'idü'l-Hâ'iriyye*'yi ve Ebû Ca'fer et-Tüs'nin *el-İstibşâr*'ını, Seyyid Ali Tabâtabâî'den de *Riyâzü'l-mesâ'il* adlı eserini okudu. Bu arada hadis ve tarih konusunda Muhammed Mehdî eş-Şehristânî'den faydalandı. Daha sonra Necef'e giderek Muhammed Mehdî Bahrülulûm'un derslerine devam etti. Bir müddet Sâmerrâ'da kaldıktan sonra Meşhed'e gitti. Burada Muhammed Mehdî b. Hidâyetullah el-İsfahânî'nin derslerine katıldı ve 1200 (1786) yılında ondan icâzet aldı. Hindistan'a dönerek memleketi olan Nasrâbâd'a yerleşti. Nasrâbâd'da bir mescid ve on muharrem törenlerinin icrası için Gufrân Meâb adını verdiği bir Hüseyniyye* inşa ettirdi. Çalışmalarından haberdar olan Udhîler (Evedhîler) Devleti'nin başveziri Hasan Rızâ'nın daveti üzerine Leknev'e giderek oraya yerleşti. Burada ilmî faaliyetlerini sürdüren ve Sultan Âsafüdevle ile iyi münasebetler kuran Dildâr Ali, bu bölgede İsnâaşeriyye Şiası'nın ilk defa cuma namazı ve cemaatle namaz kılmasını, ilim ve vaaz meclisleri kurmasını sağladı. Şif-Ca'ferî anlayışının yayılması için sarfettiği gayretlerden dolayı çevresinde "el-allâmetü'l-fâik, kitâbul-lâhî'n-nâtık, hâtemü'l-müctehidîn, şemsü'l-enâm, hüccetullah ale'l-âlemîn, âyetullâhî'l-uzmâ fi'l-evvelîn ve'l-âhirîn" gibi unvanlarla anıldı ve şöhreti Hindistan sınırlarını aştı. Bazı eserlerinin Irak'ta yayılması neticesinde kendisinden ders okumak için çok sayıda talebe Leknev'e geldi. Öğrencileri arasında en ünlüleri Seyyid Ahmed el-Muhammedâbâdî, Muhammed Ali en-Nisâbü'rî el-Kentûrî, Emîr Murtazâ b. Muhammed el-Keşmîrî ve oğlu Sultanülulemâ Seyyid Muhammed'dir. Dildâr Ali 19 Receb 1235'te (2 Mayıs 1820) Leknev'de vefat etti ve daha önce yaptırdığı Gufrân Meâb Hüseyniyyesi'nde defnedildi.

Eserleri. Dildâr Ali'nin hadis, akaid ve kelâm, fıkıh, tarih, felsefe, mantık ve diğer konularda yazdığı otuza yakın eserin bir kısmı şunlardır: 1. *el-Erba'üne hadîşen*. İlim ve âlimlerin faziletine dair

hadisleri ihtiva eder (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, I, 415). 2. *İmâdû'l-İslâm fi 'ilmi'l-kelâm* (Mir'âtü'l-ukûl). Beş büyük ciltten oluşan eserde kelâm ilminin beş konusu (tevhid, adl, nübüvvet, imâmet ve meâd) işlenmiştir. Eserin ilk üç cildi neşredilmiştir (Leknev 1318; yazma nüshaları için bk. Zübeyd Ahmed, II, 369). 3. *İhyâ'ü's-sünne ve imâtetü'l-bid'a*. Abdülazîz ed-Dihlevî'nin *Tuḥfe-i İsnâ'Şeriyye* adlı eserinin meâd ve rec'at konularına karşı yazılan bu reddiye müellifin hayatında Kalkûta'da basılmıştır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, I, 309). 4. *Hüsâmü'l-İslâm*. Dihlevî'nin *Tuḥfe*'sinin nübüvvet bahsi üzerine yazılan Farsça bir reddiyedir (Hindistan 1215; bk. *a.g.e.*, VII, 12). 5. *eş-Şavârimü'l-ilâhiyye*. *Tuḥfe*'nin adl konusu üzerine yazılmış bir reddiyedir (Ali el-Fâdil en-Necefî, s. 420). 6. *Hâtümetü Kitâbi's-Şavârim fi işbâti'l-imâme* (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, X, 44). 7. *Zülüfkâr*. *Tuḥfe*'nin on ikinci babı üzerine yazılan reddiyedir (*a.g.e.*, X, 44). 8. *Risâle fi'l-ğaybe fi'r-reddi 'ale't-Tuḥfe* (Zübeyd Ahmed, II, 326). 9. *Münteha'l-efkâr fi usûli'l-fıkḥ*. Çağdaşı Muhakkık el-Kummî'nin *Meṭâlibü'l-ḫavânîn* adlı eserine yazdığı reddiyedir (Leknev 1330). 10. *Esâsü'l-usûl fi'r-reddi 'ale'l-Fevâ'idi'l-medeniyye*. Muhammed Emîn el-Esterâbâdî'nin ictihad ve taklit konusundaki düşüncelerini reddetmek amacıyla yazılan bu kitap, Seyyid Mehdî Bahrülulûm ve Seyyid Ali Tabâtabâî'nin takrizleriyle Hindistan'da neşredilmiştir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, II, 4-5). 11. *Şerḫu bâbi't-ṭahâre*. 12. *Şerḫu bâbi's-şavm*. 13. *Şerḫu bâbi'z-zekât*. Bu üç kitap, *Biḫârü'l-envâr* yazarı Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin babası Muhammed Takî el-Meclisî'nin *Ḥadîkatü'l-müttakîn* adlı eserinin anılan bablarının şerhleridir. 14. *Risâle fi'l-cum'a*. 15. *er-Risâletü'z-zehebiyye*. Altın ve gümüş kapları kullanmanın fikhî hükmüne dairdir. 16. *İşâretü'l-aḫzân fi maḳteli'l-Hüseyin 'aleyhi's-selâm*. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesi konusunu işleyen bir eserdir. 17. *Şerḫu Hidâyeti'l-hikme*. Sadreddin eş-Şîrâzî'ye ait felsefî eser üzerine yazılan şerhtir (son yedi eser için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Ṭabâkât*, II, 521-522). 18. *Hâşiyetü Şerḫi Süllemi'l-ʿulûm*. Hamdullah Sendîlevî'nin mantık konusundaki eserinin hâşiyesidir. Bazı bölümleri *Süllemü'l-ʿulûm* ile birlikte neşredilmiştir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, VI, 123). 19. *eş-Şihâbü's-şâkıb*. Süfiyye'nin vahdet-i vücûd

anlayışına karşı yazılan bir reddiyedir. 20. *Risâle fi'l-cevâb 'an es'ileti Muḫammed Semî'eş-Şüfî*.

Dildâr Ali'nin bunlardan başka oğlu Mehdî Ali'nin ölümü üzerine yazdığı *Meskenü'l-ḫulûb* ile Şehîd-i Sâni'nin vefatı dolayısıyla kaleme aldığı *Meskenü'l-fu'âd* ve *el-Mevâ'izü'l-Hüseyniyye*, *Gufrân me'âb* adlı eserleri de zikredilebilir (geniş bilgi için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Ṭabâkât*, II, 519-523; *A'yanü's-Şî'a*, Muhsin el-Emîn, VI, 426).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Ali Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr der Ahvâl-i Ricâl-i Devre-i Kacâr*, İsfahan 1351 hş., III, 987-988; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 772; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, VII, 166-168; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 852; *A'yanü's-Şî'a*, VI, 425-426; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *Ṭabâkâtü'l-â'lâmî's-Şî'ati'l-kirâmî'l-bere-re*, Meşhed 1404, II, 519-523; a.m.f., *ez-Zerî'a ilâ teşanifi's-Şî'a*, Beyrut 1983, I, 115, 228, 309, 415, 523; II, 4-5; III, 483; IV, 127, 221, 440; V, 191, 289, 293; VI, 123; VII, 12; X, 44; XI, 177; XII, 40; XV, 169; XVI, 229; XVIII, 250; XIX, 71; XXII, 269, 272; XXIV, 66; XXV, 219; XXX, 350; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-ʿArabiyye*, I, 142; II, 326, 369, 418; Ali el-Fâdil en-Necefî, *Mu'cemü mü'elliḫi's-Şî'a*, Tahrân 1405, s. 420; Murtaza Hüseyin Fâdil, "Gufrân Me'âb", *UDMİ*, XIV/2, s. 542-549.

MUSTAFA ÖZ

DİLENCİLİK

Arapça'da s-e-l kökünden suâl, te-se'ül ve mes'ele "sorma, isteme, dilenme" anlamına gelir. Dilenciligi ifade etmek üzere bu kökten gelen kelimelerin yaygın kullanımının yanı sıra III. (IX.) yüzyıldan itibaren küdye ve tekdie kelimelerine de rastlanmakta, dilenci karşılığında mükeddî kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle meselâ Câhiz'e ait *Kitâbü Hiyeli'l-mükeddîn* adlı eserin adında da görüldüğü üzere edep* literatüründe rastlanan bu kelimenin aslı, muhtemelen Farsça'da "dilenci" anlamına gelen gedâ kelimesidir. Klasik Arapça'nın daha sonraki dönemlerinde "etrafta dolanmak, dilenmek" anlamında derveze fiili, dilenci karşılığında ise mütederviz kelimesi yer yer kullanılmıştır. Bu kelimenin de Farsça asıllı olduğu bilinmektedir. Ayrıca İslâm Ortaçağ'ında dilenci, dolandırıcı, şarlatan ve hilebazların topluca kastediği benû sâsan tabirine de rastlanmaktadır ki bu tabir toplumun en düşük tabakasını oluşturan, kısmen Fars kökenli serseri dilenciler güruhunu ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, diğer anlamları dışında özellikle dilencilikle ilgili olarak üç âyette "isteyen, dilenen" anlamında sâil, bir âyette bunun çoğulu (sâilîn) geçmektedir; ayrıca bir âyette de fiil kalıbında kullanılmıştır (lâ yes'elûn = dilenmezler). Bu âyetlerin ikisinde, ihtiyacıdan dolayı isteyen ve yoksulun zenginlerin mallarında belli bir hakkı olduğu bildirilmekte (ez-Zâriyât 51/19; el-Meâric 70/25), birinde de Hz. Peygamber'e hitaben, "İsteyeni azarlama" buyrulmaktadır (ed-Duhâ 93/10). İyî bir müminin başlıca dinî ve ahlâkî niteliklerinin sıralandığı diğer bir âyette ise (el-Bakara 2/177) bu müminin malından verdiği kimseler arasında ihtiyacıdan dolayı isteyenler de sayılmaktadır. Böylece Kur'an-ı Kerim'in, ihtiyacı arz ederek yardım isteyen bir kimsenin boş çevrilmesini uygun görmediği anlaşılmaktadır. Fakat öte yandan Bakara süresinin 273. âyetinde dilencilik insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir tutum olarak değerlendirilmiştir. Burada mal yardımı yapılmaya ehil kimse-lerden söz edilirken, "Durumlarını bilmeyen, müstağni davranmalarından dolayı onları zengin zanneder. Sen onları görünüşlerinden tanırısın; onlar insanlardan ısrarla yardım dilenmezler" denilmektedir. Fahreddin er-Râzî, özellikle son cümleye dayanarak âyette ısrarlı olmaksızın ve yüzsüzlük etmeden dilenenlerin kınanmadığı görüşünde olanların bulunduğunu hatırlatarak kendisinin ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. Zira âyetin başında geçen, "Durumlarını bilmeyen, müstağni davranmalarından dolayı onları zengin zanneder" ifadesi dilencilüğün onur kırıcı bir davranış olduğunu açıkça göstermekte ve dolaylı olarak dilencileri kinamaktadır (*Mefâtihü'l-ğayb*, VII, 88).

Hadis kaynaklarında dilencilikle ilgili açıklamalar geniş yer tutar. Hatta birçok hadis kitabında bu konuya dair özel bablar ayrılmıştır. Hz. Peygamber, prensip olarak en temiz kazancı el emeği ve alın teriyle sağlanan kazanç olduğunu vurgulamıştır (bk. Wensinck, *Miftâhu künüzi's-sünne*, "su'âl" md.). Resûl-i Ekrem'in, yeni müslüman olan bazı kimselerden Allah'ın birliğine inanıp O'na ibadet etmeleri ve namaz kılmaları yanında dilencilik yapmayacaklarına dair söz alması (bk. Müslim, "Zekât", 108; İbn Mâce, "Cihâd", 41; Ebû Dâvûd, "Zekât", 27), İslâm'ın dilencilik karşısındaki tavrını göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Kur'an'da olduğu gibi hadislerde de şerefini koruyan yoksullarla fakirliği istismar eden ve dilenmeyi bir kazanç yolu sayanlar arasındaki ahlâkî farka dikkat çekilmiştir. Bu hadislerin birinde, "Yoksul (miskin) bir iki hurma veya birkaç lokma ile baştan savılan kişi değildir; asıl yoksul müstağni davranan (müteaffif) kimsedir. İsterseniz, «Onlar insanlardan ısrarla istemezler» âyetini okuyunuz" (Müslim, "Zekât", 102) denilerek dilenmenin İslâm ahlâkında başlıca bir fazilet olan malî iffet anlayışıyla bağdaşmadığı ortaya konmuştur. Elinin emeğiyle geçinme imkânı varken dilenenlerin, özellikle bu şekilde mal biriktirmek için avuç açıp isteyenlerin aslında cehennem ateşi talep ettiklerini (Müslim, "Zekât", 105); bunların, dünyada yüzsüzlük ederek dilenmelerine karşılık âhirette yüz etleri soyulmuş olarak Allah'ın huzuruna çıkacaklarını ifade eden (Buhârî, "Zekât", 52; Müslim, "Zekât", 103, 104) hadisler dilencilüğün uhrevî cezasının ağırlığını göstermektedir. Âyet ve hadislerde, başkasından yardım istemenin hem onur kırıcı hem de uhrevî cezalar gerektiren bir tutum olarak gösterilmesi sahâbîleri derinden etkilemiştir. Nitekim, "Onlardan birinin kamçısı yere düşse herhangi bir kimseden kamçısını kendisine vermesini bile istemez" anlamındaki rivayet, sahâbîlerin dilencilik karşısındaki duyarlılıklarını ifade etmek üzere çeşitli kaynaklarda ve değişik ifadelerle nakledilmiştir (meselâ bk. Müslim, "Zekât", 108; Ebû Dâvûd, "Zekât", 27).

İslâm âlimleri dilencilüğün prensip olarak câiz görülmemesinin sebeplerini şöyle sıralamışlardır: 1. Allah Kur'an-ı Kerim'de insanlar da dahil olmak üzere bütün canlıların rızıklarını vereceğini vaad etmiştir (meselâ bk. Hüd 11/6). Bundan dolayı ihtiyaç sahibi olan insan bunu önce Allah'a arz etmelidir. Şu halde başkalarına el açmak, Allah'ın bütün canlılara verdiği rızık garantisine güvenmeme anlamı taşır. Kölenin dilenmesi nasıl efendisine hakaret ise kullarının başkalarına el açması da Allah'a karşı saygısızlıktır. 2. Bir müslüman kendisini sadece Allah karşısında küçük görebilir. Bu durum kulluk anlamına geldiği için zillet değil izzettir. Dilenci ise sabırsızlık göstererek ihtiyacı Allah'tan başkasına arz ettiği için kendisini küçük düşürmüştür. Böyle davranmakla da kendisine haksızlık etmiş sayılır. 3. Dilenciye yardım eden kişi her zaman samimi olma-

yabilir. Başka bir ifadeyle insan bazan vermediği takdirde kendisine yapılacak tarizlerden utandığı, bazan da gösterişten (riya) hoşlandığı için dilenciye yardım yapma durumunda kalabilir. Bu şekilde gerçekleşen dilencilik ise vereni psikolojik baskı altında tutma anlamı taşıdığından bir bakıma zulüm ve eziyet olur.

Tarih boyunca her ülkede zenginlerin yanında fakirler ve yoksullar da bulunmuştur. Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun olan davranış, ülkedeki fakirlerin tesbit edilerek ihtiyaçlarının devletin sosyal kuruluşları tarafından karşılanmasıdır. Eğer devletin bu tür kuruluşları yoksa veya bunlar yetersiz kalıyorsa o takdirde zengin olan kişilerin fakirlerin ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. İslâm âlimlerine göre bir kişi çalışmayacak derecede güçsüz düşmüş ve herhangi bir şekilde zaruri ihtiyaçları karşılanmamışsa onun dilenmesi câizdir. Buna göre İslâm'da dilencilik kazanç yolu değil zaruret haliyle sınırlı bir ruhsattır. İslâm âlimleri bu ruhsatın verilmesinde aşağıdaki şartları aramışlardır: 1. Başkalarına el açan kişinin gerçekten zaruret içinde olması gerekir. Bu durumdaki bir kimse, bir süre beklemekle ihtiyacı karşılamaya imkânına sahipse ve bundan dolayı ağır zarar görmeyecekse beklemeyi tercih ederek dilencilik yapmamalıdır. Dilenmeyi mubah kılan zaruret halinin tesbiti çeşitli dönem ve yerlerdeki ekonomik şartlara göre değişmektedir. Meselâ bir günlük (sabah akşam) yiyeceğe sahip bulunan müslümanın dilenmeye hakkı olmadığı vurgulanmıştır. Buna göre sabit gelirli kimseler ücret veya maaşlarını alabilecekleri, ticaret veya zanaatla uğraşanlar da malî imkânlarına kavuşacakları zamana kadar ödünç vb. bir yolla asgarî geçimlerini sağlayamayacak durumda bulunuyorlarsa dilenebilirler. Dilenme, ihtiyaç sahibinin içinde bulunduğu zaruret haliyle orantılı ve onunla sınırlı olmalıdır. Zaruret hali ortadan kalkınca başkalarına el açmaktan vazgeçmek gerekir. 2. Dilenen kişi şahsiyetini korumalıdır. Uygun gördüğü varlıklı kişiye ihtiyacı anlatılmakla yetinmeli, ondan açıkça bir şey istememelidir. Eğer istemek mecburiyetinde kalırsa ısrar etmemeli ve kendisini küçük düşürücü davranışlardan kaçınmalıdır. 3. Kendisinden yardım istenen kişinin seçiminde isabetli hareket edilmelidir. Yardıma başvurulacak kimsenin fakirin halinden anlayan, malında yoksulun da hak-

DİLENCİLİK

kı bulunduğu şuurunda olan, dilenciği azarlamayan, yaptığı iyiliği başa kakmayan (bk. el-Bakara 2/264), ayrıca alçak gönüllü, güler yüzlü ve hoşgörülü bir kişi olması arzu edilir. Âlimler, gönül rızası ile vermeyen kişiden sadaka alma-yı câiz görmemişler ve bu şekilde alınan şeyin mümkünse ayrınının, değilse bedelinin geri verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "s²el" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "s²el" md.; *Miftâhu künûzi's-sünne*, "sü'âl" md.; *Müsne'd*, I, 164, 167; II, 15, 88, 248, 257, 300, 395, 418, 495; V, 172, 181; Buhârî, "Zekât", 18, 50, 52, 53, "Müsâ-kât", 13; Müslim, "Zekât", 102, 103, 104, 105, 108; İbn Mâce, "Zekât", 15, "Cihâd", 41, 42; Ebû Dâvûd, "Zekât", 27; Nesâî, "Zekât", 85; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 490; Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1985, s. 191-200; Gazzâlî, *İhyâ*², IV, 197-203, 216; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut 1410/1990, VII, 88; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 20-24; Hüseyin b. Abdüssamed el-Hârisî, *Nürü'l-hakîka ve nürü'l-hadîka* (nşr. M. Cevâd el-Celâlî), Kum 1403/1983, s. 235-240; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâti'h*, Beyrut 1412/1992, II, 456; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Huc-cetullahî'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-hadîse), II, 512-514; *Tecrid Tercemesi*, V, 89-96; Cevâd Ali, *el-Mufaş-şal*, V, 73-74; Ch. Pellat, "Mukaddî", *EI*² (İng.), VII, 493-495; C. E. Bosworth, "Banü Sâsân", *EI*, III, 721.

ALİ TOKSARI

□ TASAVVUF. Dilencilik bir meslek, dilenmek de bir geçim yolu olarak kabul edilmemekle beraber başlangıçtan beri İslâm toplumunda çeşitli sebeplerle dilenenler ve bu yolla geçimlerini sağlayan zümreler görülmüştür. Bunların başında bazı mutasavvıflar ve dervişler gelir. Dünyayı terkeden, var olan mal ve servetlerini elden çıkardıktan sonra fakir bir hayat yaşayan bazı sûfîler geçinebilmek için zaman zaman dilenmek zorunda kalırlardı. İlk sûfîlerden Ebû'l-Hüseyin en-Nûrî'nin dilendiği, Ebû Saîd el-Harrâz'ın "şey'en lillâh" deyip halka avuç açtığı bilinmektedir (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 206; Gazzâlî, IV, 216). Büyük sûfîler de müridlerin kibrini kırmak ve mütevazî olmalarını sağlamak amacıyla onları dilendirir, melâmet ehli ise kınanmak için hem dilenir hem de çevrelerinde toplananlara dilencilik yapmalarını emrederlerdi. Bu yüzden Bağdatlı bir sûfî, nefesine dilencilik zilletini tattırmadan ağzına bir lokma koymazdı (Serrâc, s. 253).

Çalışıp kazanmayı terkederek bütün zamanı ibadete ayırmanın ve rızık ko-

nusunda Allah'a tevekkül etmenin dini bir tavır olduğuna inanan dervişler geçim sıkıntısı çekince dilenmek zorunda kaldıklarından (Ebû Tâlib el-Mekkî, I, 29; II, 192) Cüneyd-i Bağdâdî gibi ünlü sûfîler sadakalarını dervişlere veren servet sahiplerini övmüştür (Serrâc, s. 466). Şeyhler, tasavvuf yoluna girmek isteyenleri odun taşıtmak, abdesthane temizletmek ve dilencilik yaptırmak suretiyle dener, çile çektirir ve bu şekilde benliklerini kırarlardı.

Tekkeler kurulduktan sonra dervişlerin eline "keşkül-i fukarâ" denilen bir çanak verilir, bunu alan derviş "şey'en lillâh" diyerek topladığı sadakaları ve erzakı tekkeye getirirdi; böylece vakıfların yanı sıra bu yoldan da bazı tekke sakinlerinin gıda ihtiyacı karşılanırdı. Bununla beraber sûfîlerin çoğunda bir zaruret hali olmadan dilenmemek, dilenmek zorunda kalınca da bunu ihtiyaç haliyle sınırlı tutma yönünde kuvvetli bir temayül mevcuttur. Bişr el-Hâfî üç çeşit derviş bulunduğunu söyler. Bazıları ne dilenir ne de verilen alır; bazıları dilenmez, ancak verilince alır; bazıları da zaruret halinde ihtiyacı kadar dilenir (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 195; Sülemî, s. 47). Sûfilikte aslanan, Allah'tan başka hiç kimseden hiçbir şey beklemek ve istemektedir. Bundan dolayı Râbia el-Adevîyye gibi sûfîler, belli bir mertebede Allah'tan kendi zâtından başkasını istemeyi uygun bulmamışlardır. Bununla beraber mecburiyet karşısında dilenenlerin davranışlarını düzenleyen birtakım kurallar da konulmuştur. Buna göre ihtiyaç içinde bulunan fakir önce sabreder, dilenmez, mecbur olunca sadece zaruri ihtiyacını karşılayacak kadar dilenir; helâl yoldan kazananlardan yardım ister; dilenmeyi âdet ve meslek haline getirmez; kendisine yardım edeni övmez, vermeyeni de yermez; verilenin ihtiyaçtan fazla olan kısmını tasadduk eder (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 195; Gazzâlî, IV, 206).

İlk sûfîler arasında yaygın olmayan dilencilik sonraki asırlarda yaygınlaşmış ve birtakım dilenci derviş zümreleri ortaya çıkmıştır. Uzun saçlı, sakallı, yırtık ve yamalı cübbeli, derbeder görünüm-lü dervişler dualar ve ilâhiler okuyarak, bazan halkın kerâmet saydığı acayip hareketler yaparak özellikle üç aylarda ve hasat zamanlarında dolaşır ve bu yoldan geçimlerini sağlamaya çalışırlardı. Esasen sözlükte derviş kelimesi "dilen-ci" anlamına gelir (Dihhudâ, XIII, 520).

Bazı medrese öğrencileriyle hocalarının bilhassa üç aylarda ve hasat mevsimlerinde halkı irşad amacıyla dolaşır vaaz ve nasihat etmelerini, buna karşılık halkın onlara aynı veya nakdi hediyeler vermesini dilencilik şeklinde yorumlamak isabetli değildir. Zira İslâmî bilgi ve kültürün halk arasında yayılmasında önemli payı olan bu uygulamanın istismarı neticesinde ortaya çıkan ve dilencilikçe varan tutum ve davranışlara karşı bizzat ulemâ ve vâizler de müca-dele etmişlerdir (bk. CER).

İslâm'da dilenmek hoş karşılanmamakla beraber Kur'an-ı Kerim varlıklı kişileri isteyene yardımda bulunmaya teşvik eder (bk. el-Bakara, 2/177; ez-Zâriyât 51/19; el-Meâric 70/25; ed-Duhâ 93/10; Fahreddin er-Râzî, V, 42; XXVIII, 205-220; XXXII, 219). At üstünde bile gelse dilencinin elinin boş çevrilmemesini tavsiye eden bir hadis de rivayet edilir (*el-Muvaţta*², "Şada-ka", 3; Ebû Dâvûd, "Zekat", 33).

İslâm âleminde çaresiz kaldıklarından dilenenler olduğu gibi dilencilik meslek edinenler de mevcuttur. Yollarda, kavşaklarda, cami kapılarında avuç açıp dilenenler arasında, bu yoldan kazandıkları paralarla büyük servet sahibi olanlar bulunduğu gibi sakat insanları ve özellikle çocukları dilenmeye zorlayanlar, hat-ta sırf dilencilik yaptırmak için çocukları sakat hale getirenler de vardır. Geçinmek için yüzü suyu dökerek zaruret ölçüsünde dilenenlerle para kazanmak için dilenenlerin eşit tutulamayacağı açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaţta*², "Şadaka", 3; Ebû Dâvûd, "Zekât", 33; İbn Abdürabbih, *el-İkdül-ferid*, III, 38-40; VI, 204-217; Serrâc, *el-Lüma*², s. 253, 255, 466; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulüb*, Kahire 1310, I, 29, 31; II, 192-208; Sülemî, *Tabakât*, s. 47; a.mlf., *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risaleleri* (nşr. ve trc. Süleyman Ateş), Ankara 1981, Arapça kısmı, s. 187-207; a.mlf., *Uşûlü'l-Melâmiyye ve galeâtü's-şüfiyye*, Kahire 1985, s. 177-178; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovskî), s. 467-470; Gazzâlî, *İhyâ*², IV, 203, 206, 210, 216; Attâr, *Tezkiretü'l-evli-yâ*², Leiden, ts., II, 339; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, V, 42; XXVIII, 205-220; XXXII, 219; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'arif*, Beyrut 1966, s. 153; Nevevî, *Şerhu Müslim*, VII, 124-138; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 38; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Meşâbi'h* (nşr. M. Nâsiruddîn el-Elbânî), Dimaşk 1380/1961, I, 578-584; Ahmed Refik [Altınay], *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı* (haz. Abdullâh Uysal), Ankara 1987, 28 Rebülevvel 982, 17 Ağustos 1575 tarihli ferman; Muhammed b. Müflih el-Makdisî, *el-Âdâbü's-şer'îyye ve'l-minehu'l-mer'îyye*, Kahire 1987, III, 280-282; Dihhudâ, *Luğat-nâme*, XIII, 520.

SÜLEYMAN ULUDAĞ